

Teken aan de wand; het verval van het politieke systeem

De verkiezingen van gisteren, de eerste die in Nederland in de 21^e eeuw zijn gehouden, zullen naar mijn stellige overtuiging in de verre toekomst beschouwd worden als de aanzet tot ingrijpende veranderingen van de politieke landkaart in Nederland en daardoor ook op termijn van het Nederlandse politieke systeem. Een goede beschouwer had het al kunnen zien bij de eerste verkiezingen van Leefbaar Hilversum in 1994 en Leefbaar Utrecht en 1998 (direct de grootste met circa 20%), maar nu is het in vele plaatsen al merkbaar met Rotterdam als groot uitroepteken.

Zowel uit de reacties van de landelijke politici voorafgaande aan de verkiezingen van gisteren als die reacties na de uitslag gisteravond geven aan dat men nog niet goed begrijpt wat ze aan het overkomen is. Daarom wil ik proberen uit te leggen wat er aan de hand is en mijn verwachtingen uit spreken van wat er op 15 mei staat te gebeuren.

Sinds meer dan 20 jaar loopt de opkomst bij alle verkiezingen geleidelijk terug. Gisteren was de opkomst ook weer lager dan bij de voorlaatste verkiezing. (58 tegen 59%). Daarbij is het boeiend om te zien dat in Den Haag de opkomst weer 4% lager was en in Amsterdam iets hoger dan 1998, maar in Rotterdam de opkomst wel 6% hoger was! Dus we kunnen vaststellen dat als er echt wat te kiezen is voor de kiezer (voor of tegen Fortuyn) dat men dan eerder bereid is te komen.

De nederlaag van 20 zetels van het CDA in 1994 gaf aan dat zelfs de vaste kiezers van die partij niet meer zo vast zaten. En na een stabiele electorale periode sinds 1996 tot midden 2001 is het spel op de wagen. Het is daarbij fascinerend om vast te stellen dat het niet zo is dat we te maken hebben met een slechte economische situatie, grote toename van de werkeloosheid noch grote incidenten of crises. Er is ook geen kabinet gevallen of een zware afkeer van de minister president of leden van het kabinet, integendeel haast. Wat maakt het dan toch dat de paarse partijen binnen een jaar in de peilinjgen circa een kwart van hun aanhang zijn kwijtgeraakt? En dat in een stad waar niet lang geleden de PvdA nog een meerderheid in de Raad had, Rotterdam, Fortuyn direct 35% haalt en de PvdA gedaald is naar ruim 20%?

Drie factoren spelen daarbij een, elkaar versterkende, rol. Allereerst het feit dat sinds 1994 politieke tegenpolen in met elkaar in één kabinet zitten en er vrijwel geen ingrijpende politieke discussies hebben plaatsgevonden. Daarnaast zien we dat kiezers in feite heel weinig kunnen kiezen. Ook nadat partijen vier jaar met elkaar een regering hebben gevormd weigeren ze voorafgaande aan verkiezingen dat kabinet als inzet te maken. Evenmin is er in Nederland enige serieuze vordering gemaakt met het laten kiezen van de burgermeester, een bindend referendum en de stroperigheid van besluitvorming en de omvang van de bureaucratie. Last but not least lijken de kiezers door de Nederlandse politiek weinig erkenning, noch oplossingen aangeboden te krijgen, op de problemen waar men in het dagelijks leven mee te maken krijgt; onderwijs, zorg, veiligheid en de ervaring van de volheid van Nederland.

En dit alles vertaalt zich in een steeds toenemende afkeer van de landelijke partijen en in feite van het hele politieke systeem in Nederland. Men stemt niet of stemt op lokale partijen of op Fortuyn.

Het is een bekend verschijnsel dat generaals altijd bezig zijn met de vorige oorlog en de nieuwe oorlog zich altijd anders aandient. Dat is het beeld dat de landelijke politici

nu geven. Men heeft niet door dat het oude links-rechts stramien is doorbroken. Men denkt de campagnes te kunnen voeren op de oude wijze. Of dat een optreden, zoals die van Bolkestein afgelopen maandag, echt een positief effect heeft op de kiezers.

En als men daarbij denkt dat gisteren 'slechts' gemeenteraadsverkiezingen waren en dat bij tweede kamerverkiezingen het beeld wel fors bijgedraaid wordt dan vergist men zich grondig. Allereerst is het beeld van gisteren beduidend positiever voor Fortuyn dan de landelijke peiling van gisteravond doet vermoeden. Op basis van mijn ervaringen met onderzoek uit het verleden ben ik ervan overtuigd dat de landelijke score van 18 zetels voor Fortuyn minstens 10 te laag is! Nieuwe partijen worden altijd onderschat in peilingen en men lijkt bij onderzoek toch aarzelen te erkennen op Fortuyn te stemmen. Zo had Intomart op basis van zeer recent onderzoek in Rotterdam gesteld dat de uitslag voor Fortuyn in Rotterdam gisteren tussen 10 en 20% voor Fortuyn zou worden. Het werd dus haast 35%. Dat geeft dus ook aan dat er meer overgangen zijn tussen de PvdA en de lijst Fortuyn dan tot nu toe werd aangenomen. Daarmee is de lijst Fortuyn waarschijnlijk op dit moment even groot als PvdA en CDA en groter dan VVD, zo niet groter!

Met zoveel kiezers die hetzij thuis blijven of van partij wisselen is het logisch dat er de komende maanden nog veel kan gebeuren. Maar daarbij staan de grote politieke partijen en hun leiders voor een zeer moeilijke taak. Er is sprake van een dusdanig achterstallig onderhoud van de kiezers dat een campagne op de oude wijze gegarandeerd een tegengesteld effect heeft; een verdere groei van Lijst Fortuyn. Daarbij lijkt er geen massale steun te zijn voor Melkert of Dijkstal als Minister President, evenmin voor Balkenende.

Het gaat er namelijk om dat de kiezers het gevoel hebben dat ze echt iets te kiezen hebben, maar dat lijkt op dit moment nog niet het geval te zijn. Derhalve acht ik de kans groot dat het op 15 mei een nek-aan-nek strijd wordt tussen de grote drie partijen en de Lijst Fortuyn. Een strijd die noch door NIPO, noch door Inter/View-NSS goed geduid lijkt te worden, omdat zij de omvang van Lijst Fortuyn consequent onderschatten (daarbij is het ook wel interessant om vast te stellen dat Nipo de afgelopen maanden daarnaast de positie van de VVD sterk heeft overschat en die van het CDA sterk heeft onderschat).

Nog fascinerender wordt vervolgens het beeld dat van de situatie na 15 mei oprijst. Zodra Fortuyn meer dan 20 zetels haalt (en dat lijkt me vrijwel zeker) zijn er in feite maar twee soorten regeringen mogelijk. Een regering met Fortuyn erin (en dat zou dan eigenlijk alleen samen met VVD en CDA kunnen) of de combinatie PvdA-VVD-CDA. Ik acht de kans dat het de laatste combinatie wordt groter dan de eerste. Dat lijkt namelijk het meest op wat er in Hilversum en Utrecht is gebeurd nadat de nieuwe partij meteen de grootste werd. En dat zal dan Fortuyn maken tot de grote oppositieleider ten opzichte van een soort super Paars. Als die combinatie er niet in slaagt de gewenste grote veranderingen tot stand te brengen is de uitslag van de daaropvolgende verkiezing ook duidelijk, zie ook Hilversum in 1998 en Utrecht in 2000; een nieuwe overwinning voor Fortuyn. Rechtsom of linksom zal dit betekenen dat de politieke kaart en het politieke systeem van Nederland ingrijpend zal worden gewijzigd. In ieder geval krijgen we daarbij een langdurige fase van grote politieke instabiliteit, waarbij niets meer zeker is.

